

Klaus von BEYME*

NAVELIČANOST NAD POLITIKO IN POLITIČNA ZNANOST

Strokovna kultura in problemska orientacija politične znanosti

Vsaka veda razvije svojo lastno strokovno kulturo. Tudi politična znanost, ki je zrasla iz negotovih in heterogenih temeljev sorodnih ved, kot so državno pravo, zgodovina, politična filozofija in ekonomija, je po kratkih desetletjih razvila tako strokovno kulturo. Če primerjamo stroke, univerze in motivacije, na podlagi katerih se študenti odločajo za študij neke stroke, dobimo v Nemčiji v prvi vrsti štiri strokovne kulture. Če razporedimo tipe kognitivne racionalnosti po načinu uporabe in vrsti znanja, dobimo štiri tipe: – specializirane znanstvenike, – intelektualne generaliste, – specializirane praktike – in praktične generaliste.

Študenti politične znanosti večinoma sami sebe pojmujejo kot “praktične generaliste”. Če raziskujemo izbiro študijskega predmeta v povezavi s strokovno kulturo, spet lahko razlikujemo štiri tipe: – usmeritev v kariero, – usmeritev v reforme, – usmeritev v življenjski stil – in usmeritev v znanost.

Anketirani politologi so bili predvsem *orientirani v reforme*. Pričakovali so uvid v družbene povezave in so želeli prispevati svoj del k pričakovanim družbenim spremembam. Nobenega od tipov ne moremo v študentski populaciji dokazati v čisti obliki. Tako kot v družbenih vedah, vendar dosti manj izraženo, najdemo tudi pri študentih politike *usmeritev v življenjski stil*. V študiju iščejo v prvi vrsti moratorij na življenjsko rutino poklica, najprej bi si radi prišli na čisto glede smiselnega življenjskega načrta. Pri vseh strokah prihaja do izraza ta latentni hedonizem, ki se ravna po življenjski kakovosti kraja in ne po njegovem znanstvenem ugledu. *Usmeritev v znanost* pri delu politologov ni izključena. Čista *usmeritev v kariero* je redka. Študenti začetniki se jasno zavedajo dejstva, da je njihova stroka samo pogojno primerna za “kariero”. Kdor hoče narediti kariero, bo izbral ekonomijo obratov, pravo ali strojništvo.¹

Take empirične raziskave so pokazale, da je samoselekcija študentov po nadarjenosti in nagnjenju bolj učinkovita kot birokratska izbira na podlagi omejitev števila študentov s strani univerzitetnih vpisnih uradov. Nekatere stroke v hierarhiji ved še vedno veljajo kot elitne. Druge imajo še najprej vlogo “community collegea”.²

Na podlagi te samoselekcije študijskih začetnikov prihaja do paradoksa: kljub vedno večjemu razočaranju nad politiko vedno večje število maturantov izbira stroko politična znanost in to ne glede na možnosti za kariero. Nanjo se namreč

* Prof. dr. Klaus von Beyme, Institut für Politische Wissenschaft an der Universität Heidelberg.

¹ P. Windolf, 1992. *Fachkultur und Studienwahl. Ergebnisse einer Befragung von Studienanfängern*, in: *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* 2, 76-98.

² Windolf, 1992. *Prav tam*, 90.

vedno bolj požvižgajo. Ker imajo na trgu delovne sile težave celo pravniki, ekonomisti in računalničarji, lahko človek pač mirno študira tudi egiptologijo ali umetnostno zgodovino. Postmaterialistično mišljenje se močneje ravna po nag-njenju in nadarjenosti kot po pričakovanih prisilah delovnega sistema ali po možnostih za kariero.

V politični znanosti, ki so ji dala pečat racionalna enotnostna pričakovanja klasične moderne, je prevladovalo iskanje legitimnega sistema.³ V razdrobljeni družbi, ki staro razredno shemo v vedno večji meri nadomešča s konkurenčnimi načini življenja, se prikazuje problem legitimacije v novi luči. Tudi starejše raziskave legitimnosti so že našle paradoks: kritično nezadovoljni državljani nujno nelojalni. Navidez lojalni državljani lahko za sistem postane celo bolj nevaren kot nelojalni, če se z apatijo in cinizmom odvrta od političnega sistema.⁴ Če to apliciramo na štiri tipe odnosa do študijske smeri, to lahko pomeni, da se karierist cinično loti svojega posla, da hedonist živi svoj življenjski stil, ne da bi se ukvarjal z občestvom. Četudi oba tipa zbudjata malo pozornosti in – ne da bi to nameravala – ker "funkcionirata" oziroma v svojih nišah pač za sistem ne predstavljata nevarnosti, na svoj način prispevata k stabilizaciji sistema in lahko postaneta nevarna za družbeno prenavo. Kritični družboslovec pa s svojim latentnim "sindromom pomočnika" zaradi sistema sicer trpi, pa na svoj način pomaga pri prenovi.

Naveličanost množic nad politiko lahko predstavlja nevarnost za sistem in politični razred nad njo ne sme zmigovati z rameni. Naveličanost nad politiko v politični znanosti pa nima samo negativnih strani. Je sicer lahko destruktivna in predstavlja neke vrste beg. Toda usmerjenost stroke v prakso večino privrženecv prej ali slej pripelje do *konstruktivne kritike*, ta pa do ukvarjanja s sistemom. Kritična nejevolja nad politiko, ki se ne omejuje na gostilniška modrovanja, ima še druge pozitivne strani. Politolog je v manjši meri kot običajni državljani v nevarnosti, da bi od političnega sistema pričakoval preveč na področju integritete in učinkovitosti. S tem pa prispeva k zniževanju normativno pretiranih predstav o legitimnosti. Nauči se, kako sistem deluje in katere inovacije po kodi političnega podsistema sploh imajo možnost, da jih bo politična elita upoštevala. Tudi državljani je pri tem soudeležen – dostikrat ne da bi to sam opazil. Odkar vemo veliko več o prepletenosti, korupciji in samopostrežbi političnega razreda, se državljani sicer v *besedah* odziva z nejevoljo nad politiko. Razen tega je postalo njegovo *dejansko politično vedenje* po eni strani pasivno. Stopnje volilne udeležbe in angažiranja v strankah padajo: ne glede na vse poskuse empirične sociologije, da bi nas potolažila, da gre pri tem zgolj za nihanja in ne za dokončen upad. Vendar so državljani po drugi strani reagirali tudi z novimi oblikami angažiranja, n.pr. v novih družbenih gibanjih.

Glede na to, kako časovno razporedimo fluktuacijo članstva v strankah, lahko "izračunamo" teze o upadu ali o stabilizaciji članstva. Vendar gledano v celoti ne more biti dvoma, da kaže predvsem mladina vedno manj pripravljenosti za anga-

³ K. von Beyme. 1992. *Theorie der Politik im 20. Jahrhundert. Von der Moderne zur Postmoderne*, Frankfurt/Main 2, 357.

⁴ P.M. Sniderman. 1981. *A Question of Loyalty*, University of California Press, Berkeley.

žiranje v strankarskem sistemu. Tam, kjer se zdi članstvo stabilno, je postarano, in tam, kjer je ostalo lojalno, je postalo tudi znotraj stranke vedno bolj apatično.

Tudi članstvu v stranki, ki traja vse življenje, ni prizanesel trend razpadanja stabilnih socialnih razmer, ki se ni ustavil niti pred "svetimi institucijami", kot sta cerkev in družina. Enačba: življenje = angažma za stranko, ki se je v starejših generacijah pogosto dedovala iz roda v rod, se ne izide več. Danes državljani vstopajo v sodobne "omnibus-stranke" in ostajajo v njih, dokler se lahko z njihovo politiko identificirajo ali pa si od članstva v stranki vsaj obetajo korist za svojo kariero. Ta precej *funkcionalni odnos* do strankarskopoličnega angažmaja – ki ne ostaja več nespremenjen od zibelke do groba – pa zmanjšuje pričakovanja in preprečuje razočaranja. Ankete kažejo, da se predvsem privrženci opozicijskih strank, tudi če je nenehno na oblasti druga stranka, nikakor ne odvrtaajo od sistema. Od vlade pač pričakujejo manj, zato so nad njo tudi manj razočarani.⁵

Operacionalizacija naveličanosti nad politiko

Kolikor bi naš ceh akceptiral moj poskus operacionalizacije govoričenja medijev o političnem razredu v primerjavi s tradicionalnim raziskovanjem elit⁶ je mogoče objektivirati ciljne smeri naveličanosti nad politiko v dve smeri. Po eni strani so naperjene proti *politični eliti* kot ozki zvezi za delovanje, ki mora v sistemu doseči obvezujoče odločitve in reševati socialne probleme; in po drugi strani proti *političnemu razredu*, ki se je zaradi popuščanja navezanosti lastnih volilcev skušal stabilizirati z najrazličnejšimi mehanizmi: z zagotovitvijo svojih dohodkov, s krepitvijo strankarske države na podlagi subvencij iz državnega proračuna in z izboljševanjem lastnih možnosti za preskrbljenost in za vplivanje, pri čemer pripadniki političnega razreda poskušajo prežeti in kontrolirati pomembne podsysteme zunaj politike: javna množična občila, javno gospodarstvo in vzgojni sistem.

Če je govor o političnem razredu, je večinoma mišljena določena *socialna vzvišenost* elit nad njihovimi volilci. Po eni strani kaj takega v življenjskem stilu nemških politikov komajda lahko ugotavljamo – njihov stil pač ne zbuja "razredne zavisti" – po drugi strani se pri volilcih celo zmanjšujejo zahteve glede socialne reprezentativnosti elit. Na čem torej temelji ta predstava o pridvignjenosti?

V prvi vrsti je za to kriva vzvišenost strankarske države nad volilci in člani strank. *Etatizacija, komercializacija in profesionalizacija* rahljajo povezanost političnega razreda z njegovimi volilci. To politično distanco pa politični razred kompenzira z izboljševanjem lastne *odzivnosti* za želje volilcev v glasovalni demokraciji.

Ali je politični razred dokazljiv tudi kot enotni akter? Teorije politične elite so nastale bodisi kot sistemske teorije – kot v Parsonsovi šoli – ali pa so nastopale s teoretsko zastavitvijo odločanja s stališča delovanja. Pri obeh zastavitvah je bil včasih predpostavljen enoten akter, vendar se danes zdi, da bržkone niti institucijam ni mogoče pripisovati enotnega ravnanja.

⁵ B. Westle. 1989. *Politische Legitimität. Theorien, Konzepte, empirische Befunde*, Baden-Baden, 301.

⁶ K. von Beyme. 1993. *Die politische Klasse im Parteienstaat*, Frankfurt/Main.

Politični razred ni – kot dostikrat lahko beremo v starejših političnoekonomskih tezah – marioneta kapitalističnih akterjev. Nasprotno, je politična vodilna skupina, ki si prizadeva, da bi svojo avtonomijo zavarovala tudi finančno in ekonomsko, da bi kot politična elita v zmanjšanem krogu lahko delovala bolj smiselno. Političnega razreda ne motivira kaka skrita volja do oblasti ali posesti. Če gledamo s stališča sistema, potem ga sili v avtonomno politiko demokratični proces, ki od njega zahteva vedno večjo odzivnost. Razen tega se mora kartel političnih strank spričo upadajoče mobilizacijske moči zavarovati institucionalno, da bi lahko še opravljal funkcije oblikovanja političnega mnenja.

Proces osamosvajanja ni enoznačen deprivacijski proces. Pritisk državljanov proti osamosvajanju se krepi v valovih: v sedemdesetih letih ga je krepilo gibanje za demokratizacijo, v osemdesetih letih so ga krepila nova socialna gibanja, v devetdesetih letih pa neopopulistični napadi na politični razred.

Odgovor na vprašanje: "Ali potrebujemo politični razred?", ki ga je zastavil Herzog in nanj po premisleku odgovoril pritrdilno⁷, je treba diferencirati. Politični razred v prvi vrsti potrebuje samega sebe. Toda po tehtanju funkcionalnih vidikov bo tudi državljani po ponovnem premisleku prišel do sklepa, da "mi" potrebujemo politični razred, kolikor se ta ne utrdi kot elita moči. Spričo procesov socialne diferenciacije v razdrobljenem postmodernem svetu ni na vidiku nobenega drugega organizacijskega modela političnega vodenja. Alternativa, stroga mandatna koncepcija v radikalnem modelu demokracije, pa ne ustreza več sodobni diferencirani družbi.

"Osamosvojitveni procesi v političnem razredu pa imajo na dolgi rok tudi posledice za odnos do državljanov. Meje med funkcijsko pogojeno vzvišenostjo in neupravičenimi privilegiji ne zaznavajo ljudje vedno na isti način. V časih, ko politična elita apelira na pripravljenost prebivalstva za žrtve, to manjšo pripravljenost političnega razreda za žrtve zaznava veliko bolj kritično kot v politično ugodnih obdobjih, ki dopuščajo večje koristi tako za elite kot za neelite.

Kar precej točk neopopulistične kritike političnega razreda pa zanj velja samo zelo posredno. V prvi vrsti zadevajo sposobnost političnega sistema za odločitve. Pri tem prihaja do kratkih stikov med socialnimi lastnostmi političnega razreda in njegovo sposobnostjo delovanja kot politična elita. Kritika jemlje na muho profesionalizacijo politike. Krivdo za tendence po osamosvajanju in samopostrežbi taki kritiki pripisujejo generalistu brez specialnega vedenja in poklicnih izkušenj.

Raziskave o prestižu političnega razreda seveda kažejo, da večina državljanov ne sprejema te kritike generalista. Politični proces je postal tako kompleksen, da lahko državljani dojemajo edinole multifunkcionalnega generalista. Ankete dajejo mesečne trenutne posnetke javnega mnenja. Pri iskanju najbolj priljubljenih politikov so bili v letih 1991/1992 med prvimi desetimi večinoma Engholm, Schäuble, Süßmuth, Rau, Kohl in poprej tudi Waigel. Leta 1992 so prodrli naprej Biedenkopf, Diepgen, Stolpe, Seitzers in Kinkel⁸. Imena so izmenljiva, vendar postaja vedno bolj očitno pravilo, da so bolj priljubljeni generalisti kot pa zaslužni politiki s special-

⁷ D. Herzog. 1991. *Brauchen wir eine politische Klasse?*, v: *APuZG B 50*, 3-13.

⁸ *Der Spiegel*, 1992, št. 27, 40.

nim znanjem na področju enega odseka politike. Dve osebi med prvimi štirimi (Süssmuth, Biedenkopf) sta kot univerzitetna profesorja prinesli na svojo funkcijo visoko stopnjo poznavanja stvari. Toda prebivalstvo ju ne zaznava kot strokovnjaka za politiko. Večina državljanov je že zdavnaj pozabila, da gre za univerzitetna profesorja.

Zaradi komercializacije politike se poraja tendenca prikazovanja prestiža kot nečesa, kar je mogoče "narediti". Pogrošni prikazi trdijo, da ministre "dela" reklama. Vendar nam življenje kaže, da ima tudi največja publiciteta svoje meje. Zvezni kancler Kohl je kot noben drug kancler pred njim organiziral politično reklamo, pa vendar nikoli ni prišel na eno od prvih mest na lestvici priljubljenosti. Nesmiselne aktivnosti v "praznem teku prisotnosti" se izplačajo samo kot simbolična politika: Mitterandov polet v Sarajevo ni mogel končati državljanske vojne. Predsednik je celo samega sebe spravil v nevarnost. Toda njegova gesta je imela simbolni pomen za opogumljanje bosanskega prebivalstva.

"Generalist s specialnim vedenjem, kako se je treba boriti proti političnim nasprotnikom", kot ga je kvalificiral zvezni predsednik von Weizsäcker⁹, je karikatura. Celo sposobnost za konflikte spada med poklicne lastnosti politika, če je seveda ne uporablja v prvi vrsti za udarce pod pas. Razen tega nam kaže javna stran predvolilnih bojev, da celo tisti državljani, ki sami ne nagibajo h konfliktom, nagrajujejo zmožnost za uveljavljanje.

Videti je, da prestiž političnega razreda počasi pada. Šestdeset odstotkov anketirancev pritrjuje stavku: "Politiki se kaj malo menijo za to, kaj pravi in misli mali človek", šestdeset odstotkov ima občutek, da nimajo nobenega vpliva v politiki.¹⁰ Tam, kjer so bile ankete manj pavšalne, so bili tudi odgovori državljanov bolj diferencirani. Pri politikih štirih etabliranih strank so kot njihove najznačilnejše lastnosti zavzele prvo mesto izkušnost in govorna spretnost. Samo pri zelenih je bilo na prvem mestu "prazno govoričenje". Glede občutka odgovornosti so simpatizerji SPD rahlo prednjačili pred simpatizerji drugih strank. Na privrženca CDU je naredila večji vtis "izobraženost"¹¹. Negativne oznake kot "lažniv, neskrupulozen, egoističen in hlepeč po oblasti" so se kot zaznave pojavljale pri zelo majhnem številu državljanov.

Sklepanje od spremenljivega prestiža političnega razreda na legitimnost sistema pa je kar precej razširjena zmota. Prestižne elite veljajo - v skladu s Parsonsovo shemo podsistemov družbenega sistema - že dolgo za samostojen element. V fantaziji javnosti igrajo večjo vlogo kot predstavniki političnega razreda. Pri vprašanih po najbolj priljubljenih državljanih imajo filmske zvezde in športniki velik naskok pred politikami. To se je najbolj očitno pokazalo v Vzhodni Nemčiji. Med Vzhodnimi Nemci so Jens Weissflog, Kurt Masur, Katrin Krabbe, Stefan Heym in Christa Wolf daleč pred peščico političark, ki so jih omenjali (Regine Hildebrandt, Bärbel Bohley ali Angela Merkel).

⁹ Richard von Weizsäcker im Gespräch mit Gunther Hofmann und Werner Perger, Frankfurt/Main, 1992, 150.

¹⁰ Citirano v Wildenmann, *Ratlose Riesen*, Baden-Baden 1989, 48.

¹¹ *Emnid-Informationen*, 5-6, 1990, str. 16, tabela 51.

Celo tam, kjer vprašujejo samo po prestižu političnega razreda, se ne da kaj dosti sklepati. Podpora za določen sistem je v veliki meri "difuzna". Kritiki – in celo ciniki – so včasih zaradi svojega moralizma posebej močno interiorizirali vrednote političnega sistema. Od odtujenosti sistemu in njegovemu političnemu razredu pa je vsekakor še zelo daleč do opuščanja lojalnosti. Možno je, da ravna odtujeni državljani vsekakor lojalno – in neodtujeni nelojalno¹². Vendar je mogoče legitimnost, ki se zdi okrnjena zaradi nelojalnosti enega dela državljanov, "ponovno vzpostaviti" – predvsem z ekonomskimi uspehi sistema v korist določenih skupin. S paktiranjem z nezadovoljnimi skupinami je dolgo mogoče preprečevati, da bi se nezadovoljstvo sprevrglo v nelojalnost; to je izkušnja predvsem novih demokracij pred njihovo konsolidacijo¹³. Te bi sicer komajda lahko bile preživele začetne težave.

Kritičen in ciničen odnos do političnega razreda nikakor nista zgolj nefunkcionalna. Po eni strani tako prihaja do izraza dejstvo, da ljudje od političnega razreda vedno manj pričakujejo in mu ne pripisujejo več pretirano veliko substance in vrednosti, temveč ugotavljajo, da je funkcionalno nujen. Politika je "umazana", toda nekdo mora opravljati tudi umazano delo. Po drugi strani pa je ta glasno izražena odtujitev funkcionalna, ker sili politični razred k reagiranju: ponovno mora namreč zvišati svojo odzivnost.

Vodstvo kot politični razred v družbi pri obrambi svojih privilegijev nima zaveznikov. Občasno mu sicer uspe mobilizirati volilce za politične programe, ne pa za zvišanje njegovih lastnih dohodkov. Zato je sorazmerno hitro mogoče omejiti ta vidik osamosvojitve političnega razreda. Znotrajstrankarska občutljivost za mejo, do katere je pri volilcih mogoče iti, po škandalih raste enako hitro kot škandali sami. Walter Momper je to izkusil leta 1992 v Berlinu. Kot predsednik stranke je postal direktor podjetja z nepremičninami. SPD se je takrat znašla v težavah, ker je morala razložiti svojim volilcem, kako naj bi se voditelj stranke boril za nizke najemnine, če pa je bil njegov poklicni interes, da bi bile najemnine visoke. V tem položaju so se sprta krila stranke zelo hitro in lahko sporazumela: odpoved dobro plačanemu poslu ali odstop z mesta predsednika stranke.

V trenutku, ko so škandali političnega razreda navidez razčiščeni, se za notranji krog, politično elito, šele začenja pravi problem: odzivnost političnega razreda ljudje dolgoročno presojujejo po zmožnosti vodstva za reševanje perečih problemov stanovanjske gradnje. Statusne ogroženosti, ki jo mnogi volilci občutijo zaradi nekontroliranega priseljevanja, ni mogoče spraviti s sveta zgolj z odpovedjo privilegijem političnega razreda. Pri osamosvojitvenih tendencah privilegijev političnega razreda prihaja razen tega na dan zelo močna odvisnost od gospodarskega položaja: v časih razcveta so volilci pripravljeni živeti po geslu: "Živi in pusti druge živeti." V časih gospodarske stagnacije pa se od elit zahteva večja občutljivost.

¹² Snidermann, *n.i.m.*, str. 170.

¹³ G. di Palma. 1990. *To Craft Democracies*, California University Press, Berkeley, 144 isl.

Kritika politične elite zaradi nezadostne pripravljenosti za ukrepanje

Danes zelo popularna naveličanost nad politiko prihaja do izraza v pavšalnem kritiziranju političnega razreda, ki v populističnem zamahu obrača pozornost na neko stransko bojišče, ki je fiskalno neobetavno. Predstava, da bi bilo mogoče z zamrznitvijo dohodkov političnega razreda prihraniti "veliko denarja", kar preveč spominja na dobro mišljene kampanje mladih socialistov v sedemdesetih letih. Takrat so bili prepričani, da je mogoče dobiti astronomsko visoke vsote za socialne namene, če bi dvignili davčno stopnjo za tiste, ki zaslužijo največ, na švedsko raven. Pri tem so spregledali, da bi to zvišanje za državni proračun prineslo kvečjemu dodatna 1 do 2 %, in da zaradi možnosti za beg kapitala niti ta porast ne bi bil zagotovljen.

Bolj substancialna oblika naveličanosti nad politiko ne jemlje na muho političnega razreda, temveč je naperjena proti njegovemu notranjemu jedru - politični eliti. Nevarnosti neopopulizma od zgoraj in spodaj so danes v tendencah osamosvojitve, ki niso nič manjše od osamosvojitvenih tendenc političnega razreda, ki se, vzvišen in socialno dobro zavarovan, v "vesoljski ladji" Bonn zapira pred družbo. Tendence k odpravi legitimacije, ki jih ni mogoče zanikati, so manj v privilegijih političnega razreda kot pa v vedno večji nesposobnosti politične elite, da bi obvladala socialne posledice združitve Nemčije. Kritika govori o oslu sistema odločanja, tolče pa po vreči z atributi političnega razreda, ker je to pač bolj enostavno in medijsko bolj učinkovito.

Treba se je boriti proti samopostrežni miselnosti vodstva. In sistem je tega vsekakor zmožen: zvezno ustavno sodišče je izreklo sodbo v zadevi financiranja strank in zvezni predsednik ter zvezni svet sta imenovala komisije, ki naj bi pregledale finance strank in dnevnice. Te so delale hitro in leta 1994 je bila zadeva urejena tudi zakonsko. Pravi problemi sistema pa so na neki drugi ravni.

Združitev Nemčije je potegnila državo v vedno širša področja. Vlada si je želela deregulacije in razdržavljenja - toda pod pezo nakopičenih problemov je prisiljena v ravno nasprotno politiko. Politika trga delovne sile za Vzhodno Nemčijo je postala bolj etatistična, kot je bila na Švedskem v socialdemokratskih časih. Hudiča državnega centralizma v NDR je bilo treba izganjati z Belcebubom superbirokracije "Treuhand". Cerkve v NDR bi bile prav rade ostale neodvisne od države. Toda ker so bile finančno odvisne od zahodnih cerkva, so morale pristati tudi na državno pobiranje cerkvenega davka. Družbene organizacije, ki so delovale v Vzhodni Nemčiji, dobivajo sredstva skoraj izključno iz državne blagajne.

Etatistične tendence v sodobni demokraciji niso omejene zgolj na politični razred:

- ljudstvo v vedno večji meri uporablja *socialno mrežo* kot počivalnik, tendenca, ki jo še podpira samopostrežna miselnost političnega razreda. Ta pa reagira brez razumevanja, tako kot populizem od spodaj: boj proti zlorabam se omejuje na skupine, ki jih je mogoče izolirati (azilante, inozemce, prejemnike socialnih podpor). Poskus finansiranja novih projektov - n.pr. zavarovanje za nego - na račun socialno šibkejših (karenčni dnevi, nove dajatve) pa tudi ravno ne povečuje odpora množice proti ustvarjanju novih sovražnikov v populističnih kampanjah;

- v sedemdesetih letih je tekla diskusija o odpravi statusa uradnika na mnogih področjih, pa ni prinesla rezultatov zaradi nesvete alianse od zveze uradnikov vse do OTV;

- *deregulacija* javnih podjetij in medijev se ubada z zagrizenim odporom raznih delnih interesov. Šele če grozi bankrot železnice ali pošte, je mogoče doseči konsenz za ukrepanje. Komisija za monopole je v svoji ekspertizi leta 1992 zahtevala nadaljevanje privatizacije javnih podjetij. Toda politični razred se ukvarja z drugimi nujnimi zadevami. Saj se da konec koncev pokazati, da privatizacija v Vzhodni Nemčiji teče.

Ker nas izkušnje učijo, da je spreminjanje lastninskih razmerij zelo nepregleden proces, je toliko bolj pomembno, da politični razred na področju svoje avtonomne sposobnosti za sprejemanje odločitev v strankarski državi naznači smer.

- Pred nami so *spremembe zakona o poslancih*. Podkupovanje poslancev naj bi končno tudi v Nemčiji postalo kaznivo.

- Nadaljevati je treba z *odpravljanjem prepletenosti elit na javnih področjih*. Bržkone pa ne bo mogoče nasploh uveljaviti določb o nezdržljivosti poslanskega mandata in funkcije v nadzornih odborih družb v privatnem gospodarstvu. Nobenega razloga ni, da bi političnemu razredu kot edinemu sektorju elit preprečili zbiranje izkušenj v gospodarstvu, ki bi lahko bile v prid tudi politični dejavnosti. Vendar je treba izboljšati transparentnost in javnost takih povezav in dohodkov, ki jih prinašajo. Nikakor ne zadošča, če prizadeti o tem obvestijo zveznega predsednika in če so te zadeve obravnavane v "kodeksu vedenja". Zakonske določbe bi tu lahko prinesle tisto odkritost, ki lahko v procesu izbire kandidatov znotraj stranke nudi za oblikovanje stališč potrebne informacije.

- Zmanjšati bi bilo treba *število mandatov* v deželnih zborih in v zveznem zboru. Mnogi so že kritizirali linearno povečanje števila mandatov zaradi združitve Nemčije. Vendar bo zelo težko razbiti simetrijo neposrednih mandatov in mandatov po listah. Števila neposrednih mandatov bržkone ni mogoče zmanjšati, saj so nemška volilna okrožja v primerjavi z državami z relativnim večinskim volilnim sistemom že itak nesorazmerno velika. Ravno redukcija mandatov po listah pa utegne zadeti interese političnega razreda na najbolj občutljivem mestu. Že pri načrtih za izgradnjo Reichstaga se je pokazalo, da bo vsaka sprememba sedanjega števila mandatov v Bundestagu izredno težka.

- Nekontrolirano je zraslo *število parlamentarnih državnih sekretarjev*. Danes ni več vprašanje - kot je bilo v času velike koalicije, ali se lahko obnese funkcija kot vezni člen med izvršilno in zakonodajno oblastjo. Vprašanje se danes glasi, ali je za vsak resor potreben več kot en državni parlamentarni sekretar. Množitev teh funkcij v Nemčiji je sledila večanju števila državnih podsekretarjev v Italiji, kjer vlada na ta način že dolgo dela patronažno politiko. Toda tisto, kar je v Italiji zaradi zadovoljevanja kril strank funkcionalno še mogoče zagovarjati, v Nemčiji za povečevanje notranje kohezije vladnih frakcij ni funkcionalno.

- Najlažje je realizirati tiste predloge, ki jih je mogoče izbrati *znotraj strank*. Nezadostna je kontrola nad člani političnega razreda od zunaj s političnimi sredstvi, kot je javnost delovanja. Zaenkrat nič ne kaže na to, da bi volilci z glasovanjem

za druge stranke kaznovali tiste, pri katerih se pri javnem polaganju, računov (disclosure) izkažejo nedopustna prepletanja interesov. V Ameriki je stopnja te kontrole zaradi predhodnih volitev (primaries) v primerjavi z Evropo večja. Tam bi lahko izvajali kontrolo člani strank, ki kot delegati sodelujejo pri imenovanju kandidatov, če imajo informacije o prepletanju interesov in o nezaželenih postranskih dejavnostih. V Evropi pa bi morala izboljšana demokracija znotraj strank odtehtati pomanjkljivosti pravne kontrole od zunaj.

V Nemčiji se nejevolja nad politiko še ni razširila kot gozdni požar. Poujadizem v Franciji in Glistrupizem na Danskem sta bila zgodnja populistična znanilca naveličanosti nad sistemom. V Italiji je z Lombardsko ligo nastala politična sila, ki je premešala celoten strankarski sistem in močno otežila oblikovanje vlade. Lige so leta 1992 v imenu trga napadle vsa področja s tendenco etatizacije. Kar je nekoč bilo videti kot elitarna neoklasicistična gospodarska politika, se je v političnih gibanjih pojavilo kot "kulturna oborina". Celo država blaginje je prišla na slab glas skupaj s političnim razredom. Tudi pri njej prihajajo na dan vedno novi vidiki, ki služijo manj preskrbi neelit in bolj patronatstvu za elite.

V mnogih polemikah so enačili italijanski politični razred z nomenklaturnim razredom v Sovjetski zvezi. Zaton nomenklaturne vedno služi kot svarilni zgled za politični razred; tudi njemu prerokujejo podobno usodo¹⁴. Če bi se take kampanje razširile po vsej Evropi, bi utegnil biti upravičen strah, da bo v imenu neke stare liberalne ideje v povezavi z neoliberalnimi idejami o minimalni državi na čisto neliberalen način prišlo do žrtvovanja cele vrste demokratičnih pridobitev in pridobitev socialne države.

Politični razred ni posebej primeren kot grešni kozel, ker je vse pretesno povezan z volilci in njihovim odnosom do življenja, da bi lahko njegova osamosvojitve prekoračila določene meje. Celo odzivnost, ki jo je postavila demokratična teorija kot tolažbo za odvrnitev od ideje imperativnega mandata, ima svoje negativne plati. Politike namreč sili, da sledijo muham hedonističnih volilcev in njihovim vedno večjim zahtevam. Odzivnost se sprevača v nihajočo iglo na kompasu na valovih glasovalne demokracije.

Povzetek

Vedno večja naveličanost državljanov nad politiko ni "železni zakon demokracije". Kar marsikdo ocenjuje kot upadanje, se izkaže, če se ozremo nazaj brez emocij, kot neogibno družbeno spreminjanje. Politolog ni pred nič hujšo dilemo kot študenti drugih strok: germanist se mora sprijazniti s tem, da mora poučevati v "narodu brez knjige". Umetnostni zgodovinar je navajen na elitarne užitke, saj se samo peščica ljudi zanima za umetnost. Politika pa je za večino življenjskih načrtov povsem nepomembno stransko področje - sporočilo, ki so ga v divjih šestdesetih in sedemdesetih letih vse preradi preslišali. Pravzaprav ni treba razlagati,

¹⁴ G. Savelli. 1992. *Che cosa vuole la lega?*, Milano, 180 isl.

zakaj se večina državljanov zelo malo zanima za politiko, razlage potreben je angažma peščice.

Politologi so v svoji v prakso usmerjeni samoselekciji praviloma pripravljene živeti s to nezainteresiranostjo; tudi če se pozneje v poklicu postavijo v službo zbujanja politične zavesti – bodisi v šoli, medijih, bodisi v političnem izobraževanju. Stroko so dostikrat izbrali kljub temu, ker hočejo *nekaj premakniti*; in ta motivacija za študij je med vsemi štirimi, ki smo jih našli na začetku, poleg usmeritve v znanost nedvomno najbolj vredna spoštovanja.

Časi generacije 68 so minili – takrat so študentje družboslovja poskušali dvigniti politično zavest z "ognjem in mečem" na svoj način – z nenehnimi sestanki in zasedanji – in se pri tem izgubili v blodnjaku nenehnih preprirov med posameznimi sektami. Minil je tudi čas, ki je sledil tej pretirani mobilizaciji – kot je študentska mladina ostala na levi, vendar z anarhoidnim in spontanističnim mišljenjem, ter v majcenih skupinicah poskušala vzpostaviti utopično povezavo s prakso. Doživela je razočarano spoznanje, da niti alternativna komuna ni imuna za čare tržnega sistema in da naslednja generacija ne kaže nikakršnega razumevanja za njene lastne razsvetljene predstave o vzgoji. Generacija 68 se mora danes sprijazniti z dejstvom, da je reakcija na levohedonistični življenjski slog "*novi kolektivizem z desne*". Generacije *spontijev* je izbrala umik in razglasila geslo: "Veliko je treba narediti – pustimo to pri miru." Današnja generacija je – če videz ne vara – ostala večinoma kritična, vsaj v družbenih vedah. Kljub vsej naveličanosti nad politiko bi le rada nekaj premaknila. Naučila pa se je, da ne zaupa več velikim patentnim receptom klasične racionalistične moderne. Po ideologijah ni povpraševanja, razen po tistih v oslavljeni in pluralistični obliki civilne družbe.

Politična znanost je v veliki meri upoštevala kritično potrebo po reformah. Na razvalinah starih ideoloških bitk med neomarksizmom in pozitivizmom je našla skupen jezik v znanosti, ki je orientirana na politično področje in je praktično relevantna. Stara levica še vedno priporoča politični znanosti popolno distanco do centrov moči. Tako je uporabljala STASI delo nekega berlinskega profesorja kot primer za to, kam nujno mora pripeljati vsako svetovanje politiki (E. Krippendorff). Gledano v celoti pa je preobrazena politična znanost le ostala na srednji črti med kritično distanco do oblasti in prizadevanji za vplivanje na predmet "politika".